

ова монографија се придружила *Имагинарном Балкану* као незаобилазна референца када се говори о замишљању овог, али и других региона. Мишкова са правом опомиње да је прејака жеља да се све деконструише замаглила важност истраживања конструисаног, које, упркос нејасности граница и непотпуној дефинисаности, има реалне научне и политичке импликације.

Букашин ЗОРИЋ

Олга Манојловић Пинтар. *Последња битка. Шпански борци и југословенска криза осамдесетих.* Београд: Институт за новију историју Србије, 2019, 276.

Осамдесете године прошлог века свакако представљају период испуњен посебном унутрашњом динамиком кроз коју је пролазило југословенско друштво. Смрт Јосипа Броза Тита, односно одлазак неспорног политичког ауторитета на изванредан начин био је увод у године политичких и безбедносних изазова, у време економске кризе чија је дубина представљала изненађење за државни врх а која кроз несташице, рестрикције струје и инфлацију постаје део свакодневице југословенских грађана. Време које је носило наслеђе прошлих сукоба, нерешених питања и контроверзи, подстакнуто новим кризама и изазовима постаје испуњено и новим садржајима у политичком, друштвеном, економском животу. Деценију касније југословенске државе више није било. Остају питања спремности и способности политичких елита да се суоче са новим изазовима, као и са континуитетом политичких, националних подела, адекватности и правовремености донетих мера, објективних могућности изнајлажења решења. Такође, разумевање промена у југословенском друштву суоченом са константним турбуленцијама, али и друштву са снажним манифестацијама стваралачког потенцијала, и тумачење места појединца у времену кризе, остају истраживачки простор у покушају разумевања овог периода, каснијих исхода и у укупним анализама историје југословенске државе. У том смислу упознавање са појединим сегментима друштва, појединим актерима и организацијама и праћење њиховог односа према југословенској стварности представља значајан корак у правцу дубље и садржајније анализе посматраног времена. Књига Олге Манојловић Пинтар *Последња битка. Шпански борци и југословенска криза осамдесетих* у издању Института за новију историју Србије стога се чини важним помаком у покушају разумевања ових година сложених промена. Књига обухвата две целине: први део тј. уводну студију и други део, који садржи избор приређених архивских докумената. Лични осврт ауторке („На почетку“), Предговор, Увод, избор фотографија и списак извора и литературе заокружују ово издање.

У првом делу књиге ауторка даје кратак пресек кључних догађаја који су обележили ране осамдесете године 20. века. Економска криза као својеврсни извор, али и генератор унутрашњих, друштвено-политичких, националних и идеолошких напетости представља полазиште у понуђеној анализи. Суочавање са огромним јавним дугом и потребом спровођења реформи отворило је питање одговорности за затечено стање, без пружања јасног одговора, нудила су се решења са болним последицама уз потребу балансирања између социјалистичког пута и економске нужности. У овом процесу, како показује Олга Манојловић Пинтар, није се могао избећи политички и идеолошки контекст на унутрашњем и глобалном плану и то су увиђали учесници у дебатама о неопходним мерама. Кроз ове дебате на партијским форумима и разматрања понуђеног плана опоравка (Дугорочни програм економске стабилизације - ДПЕС) стиче се увид у унутрашње напетости и страхове, политички, национално и идеолошки обојене, који су указивали на дубину кризе у којој су се друштво и држава налазили. Побуна на Косову 1981, као „највећи и најделикатнији проблем југословенске унутрашње политике“, али и преиспитивања и проблематизовања до-тадашњих погледа и перцепција историјских дешавања, нова тумачења и критички осврт на прошлост и савремени тренутак испуњавали су јавни простор и појачавали атмосферу напетости и сукобљености унутар југословенског друштва. Како наводи ауторка, један од актера и вољних учесника у овим дебатама постаје Удружење југословенских бораца Шпанске републиканске армије. Кроз кратак историјски преглед деловања овог удружења дата је слика једног активног субјекта са јасно израженим интересом за актуелна питања на унутрашњем и међународном плану. Стога није чудно покушај појединих чланова Удружења да у том тренутку понуде решења и своја тумачења. Укључивање у дебату кроз писмо партијском врху, које је садржало једну врсту критичког осврта на укупно стање у југословенском друштву, као и критику партијских и државних структура, било је одраз препознавања дубине кризе која „захвата сва подручја живота“. Овим писмом чланова Управног одбора Удружења ушло се у простор проблематизовања не само способности државног руководства да се избори са новим изазовима и критике бирократизма већ и стања слобода у југословенском друштву. Уместо као допринос решавању кризе, ангажовање Удружења и ставови изнети у писму протумачени су као „оспоравање легитимитета ЦК“ и „као позив на контрареволуцију“. Реакције државе биле су брзе и, како ће се видети, делотворне те је кроз неколико састанака са појединим члановима Удружења обележених вербалним притисцима неутралисана ова критичка позиција, свакако она јавно видљива.

У другом делу књиге Олга Манојловић Пинтар је приредила четири архивска докумената настала из активности и јавног ангажовања Удружења југословенских бораца Шпанске републиканске армије. Поред писма са ставовима и предлозима Управног одбора, читаоцима су представљене и стенографске белешке са два састанка чланова Удружења и чланова Пред-

седништва ЦК СКЈ, као и документ са ставовима Председништва о писму Удружења који је упућен члановима ЦК СКЈ.

Кроз понуђену анализу и приређена документа ауторка пружа важан увид у специфичности деловања једне организације у тренуцима наглашених напетости, подстакнутих економском кризом. Спремност на активизам појединаца, реалност могућег утицаја, као и снага и опстојност личних уверења у судару са бирократским апаратом и партијском интервенцијом постају видљиви праћењем ангажмана појединих чланова Удружења у јавном простору. Поред тога, кроз анализу сусрета *Шпанаца* и партијских структура Олга Манојловић Пинтар отвара простор разумевању или дубљем сагледавању специфичности методологије деловања Партије у сусрету затим и процесу неутралисања гласа критике, чак и када он долази из редова оних који су носили снагу политичког и идеолошког ауторитета. Посезање за прикривеним, али и отвореним претњама, притисци, дискредитација мотива и аргумената, проблематизовање вредности на којима је Удружење почивало (јединство и заједништво), па и готово параноидно тражење идеолошке и политичке позадине, неки су од метода и специфичности поступања који постају видљиви. Лишавањем отворености за другачије мишљење потиснута је могућност да се кроз интеракцију са различитим чиниоцима друштва изнађу путеви за излазак из кризе. Односно, како ауторка закључује: „Југословенске политичке елите су одбијале да уваже легитимност многих учесника у друштвеној борби и многих покушаја трагања за новим перспективама.“ Праћењем интеракције две стране (Партије или државног врха и чланова Удружења) истог идеолошког опредељења али са донекле различитим виђењем стварности, дат је допринос разумевању времена оптерећеног наслеђеним напетостима и истовремено суоченог са новим изазовим. Стога понуђена књига представља значајну основу и незаобилазно штиво у будућим истраживачким напорима у правцу расветљавања догађаја из непосредне прошлости и разумевања процеса који су обележили трајање једне државне заједнице.

Весна ЂИКАНОВИЋ

Dragan Bogetić.
Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta.
Beograd: Zavod za udžbenike, 2019, 538.

Историја несврстаности представља изузетно важну тему не само српске (и раније југословенске) већ и светске историографије. Без њеног познавања, у већој или мањој мери, скоро да није могуће разматрати ниједно важније питање из дипломатске историје у периоду Хладног рата. Сто-